

Geçmiş Zaman Üstüne

H. RIDVAN ÇONGUR

450

Geçmiş zaman" deyip geçmemeli... "Gelecek"ten çok şey bekleyen, fakat geçmişe hep sırt çeviren ve hatta biraz da bunun böyle olması gerektiğine inananlar, yanıldıklarını gördüklerinde, iş işten geçmiş olacak... Böyle düşünenler, büyük bir yanlış içine düştüklerini ne dense biliyorlar. Geçmiş, bir anlamda yok saymak, ne kadar doğru olabilir ki, bir an için durup bunu düşünmek gerek. İnsan, ömrü boyunca mensubu olduğu milletin geçmiş zaman içinde, tarihe mal olan - varsa - yarattığı bir medeniyeti, oluşun ve dikkate alınması ve mutlaka uyulması şart olan gelecek ve gelenekleri, zamanla kabul edilmiş temel manevi değerleri, yüzyıllar boyunca görüp yaşadıklarını bir "miras" olarak sırtlandığını da aklından hiç ama hiç çıkarmamalıdır. Çünkü geçmişte kazanılmış bu birikimden habersiz, kim olduğunu ve nereden geldiğini bilmeyen, geçmişini unutan, bunun farkına varamayan veya görmezden gelen insanın bir yanı "eksik"tir ve hayatın akışı içinde, farkında olmadan, bu eksikliğin yaratacağı boşluk karşısında bocalar, çırpınır durur artık. Tarihe mal olduğu için, çok uzak gibi görünen geçmişini hatırlamamak, hatta yaşadığı yakın geçmişini de göz ardı etmek, hayatında büyük huzursuzluklara sebep olur. Daha da önemlisi, hem şahsiyetinin oluşumunu, doğru düşünmesini, hem de sahip olduğu yetenekleri geliştirmesini ve yeri geldiğinde önünü açacak doğru kararlar almasını engeller. Bunu düşünmüyor olabilir mi?

Buraya kadar, tarih sayfalarına intikal eden bir geçmişten söz ettik. Çünkü, tarih sayfalarında neler yazılı değildir ki? Yalnız, tarihte devletin siyasi hayatı ve yapısıyla sınırlı olarak olup bitenleri, savaşları, yengileri, yenilgiler değil, o milletin medeniyet dünyasına kattıkları ile sanatını, kültürünü, edebiyatını da düşünmeliyiz. Bu kadar mı, değil. Dahası var. Bütün bu sayabildiklerimizle birlikte 'İnsan'ı ilgilendiren her şeyi, önemli önemsiz ayrımı yapmamalı, göz ardı etmemeliyiz.

Bir milletin edebiyatını örnek olarak alalım. Sözü gelişi Türk edebiya-

tını... Dünyanın beşinci büyük ve eski dillerinden biriyle binlerce yıl içinde yazılmış edebî eserlerin, bir sonraki yüzyıla nasıl temel teşkil ettiğini inkâr edebilir miyiz? Şiirimizin serüvenini izlese, şairlerin birbirlerini etkilediklerini görerek, nasıl bir seyir takip ettiğini düşünsen bile yeter.

Şiirde değil sadece, sanatta hiçbir konu, geçmişle yaşanan zaman bakımından birbirinden kopuk değildir. Kolay kolay aralarında bir ilgi veya bağ kurulamasa bile... Tarih, gerçeklerin yönlendirdiği doğrultuda hükmünü icra eder. Edebiyat için de durum, diğer sanat dallarında nasılsa öyledir. Bir edebiyat akımı, başlar, gelişir, ömrünü tamamlar ve gelecek zaman diliminde yeni akımlara vesile olur. Kendini yenilemek zorundadır da ondan.

Peki, nasıl gerçekleşir bu? Birbirlerinden kopukmuş gibi görünürse de, etkileme sonucu bir 'devamlılık' söz konusudur. Başlangıçta bir 'yenilik' olarak algılanan o akımın ne olursa olsun, geçmişle bir bağı olduğu unutulmamalı. İster bu kendi edebiyatımızın, ister yabancı bir akımın bize yansımaları sonucu olsun... Yoksa zaten, her 'yenilik' eksik kalmış demektir. Bu yüzden, "yeni" ve "eski" tartışması yapmanın da, yeri gelmişken söyleyelim, yanlışlığı ortada.

Sözü daha fazla uzatmadan, bu girişi neden yaptık, yapmak ihtiyacını duyduk, şimdi onu açıklayalım ve anlatalım.

Alfabe değişikliği

Yeni harfleri kabul edişimizin tarihi 1928. O yıl alfabe değişikliği yapıldı. Arap harflerinin yerini Latin harfleri aldı. Bizim nesil, yeni yazıyı öğrenirken, uzun bir süre eski yazıyla kaleme alınmış eserleri okumadan büyüdü, geçmiş yıllarda yayımlanan kitap, dergi ne varsa 'zaman' duvarının gerisinde kaldı. Ama çoğumuz olmasa da bazılarımız biliyorduk ki, geçmişe ulaşamazsak, geçmişte olan biteni bilmez ve aradaki engelleri kaldıramazsak, yıllar içinde yaratılan, ortaya konulan büyük bir kültür mirasından da yararlanamayacak, o birikimden de habersiz kalacağız.

Kaldık da...

Eskiden yayımlanmış kitaplar, bazı düşünce, sanat, edebiyat dergileri vardı; alfabe değişikliği yüzünden ne gördük, ne de okuyabildik. Bunlar arasında *Genç Kalemler*, *Dergâh*, *Millî Mecmu'a'yı* saymakla yetinelim. Yalnız eski harflerle çıkan dergiler mi, hayır. *Ağaç*, *Oluş*, *İstanbul*, *Kültür Haftası*, *Atsız Dergi*, *Orhun*, *Görüş*, *Ülkü* dergilerini de çıkarıldıkları yıllar bizim çocukluk günlerimize rastladıkları için okuyamadık. Yine o döneme ait *Aile*, *Varlık*, *Bü-*

Yük Doğu, Kaynak 1950 sonrası yayın hayatına giren *Hisar*, okuyabildiklerimiz arasında yer aldı, yararlandık. Tabii bunlara ekleyebileceğimiz, çoğu kısa bir süre yayımlanmış birkaç dergi daha var.

Alfabe değişikliği yüzünden sanat ve edebiyat dünyamızı yaratan ve yaşatan eserlerin çok azı hatırlandı. Bu, bir nesil için kaybedilmiş bir süredir. Çünkü aradan uzunca bir zaman geçtikten sonra ancak eski yazıdan yenisine aktarılan, yayımlanan eserlerin bir kısmını okuyabildik. Sayılarının artması da ancak, yıllar sonra mümkün olabildi.

Peki, önem verilmeyecek bir durum mudur bu? Hayır, büyük bir eksikliktir. O devrin yazarları edebiyata ve sanata hangi adımları attıktan sonra girdiler, kendilerini nasıl yetiştirdiler, hangi eserleriyle üne kavuştular, hangi akımlara öncülük ettiler, bütün bunlardan habersiz kaldık. O dergilerin ve eserlerin, edebiyatımızda önemli bir yeri olduğunu bilenler, sağ olsunlar, bu eksikliği ilerleyen yıllarda giderdiler, ama ne dersiniz deyin, bizimle onlar arasında yine de bir boşluk kaldı. Hatırlayın, bir kısmının tıpkı basımları veya derlemeleri yayımlandı. Fakat, geçmiş edebiyatımızla ilgilenenlerin ne kadarı haberli oldu ve okuyabildi, bu kitap ve dergileri? Bu da dikkate değer, ayrı bir soru...

452

Nesiller arasındaki fark

Cumhuriyet'ten sonraki on yılda ve hemen daha sonraları doğan nesil, sonraki nesillerden biraz daha şanslı. Çünkü onlar geçmişle bağıni koparmamış yazarları, şairleri, düşünce adamlarını tanıdılar, okuyabildiler. Bu satırların yazarı da, sözü edilen o dönemi yaşama imkânını bulmuş, aşağı yukarı aynı nesilden geliyor. Bugün şahidi olduğu "yayıncılık" anlayışı ve şaşırtıcı sonuçlarını görmek gibi bir şansızlığa da uğramadığı için, kendini Allah'ın bahtiyar kullarından biri olarak görüyor, öyle kabul ediyor...

Ne yalan söylemeli, geçmiş yıllarda olduğu gibi değil, bugünkü "yayın hayatı". Bugün, okuyucuya sunulan 'renkli, resimli' dergi ve gazete sayfaları çevrilirken, artık o eskiden duyulan zevkin alınmadığı bir gerçek. Bundan kırk, elli yıl önceki Türk basını, hiç olmazsa bugünlüklere benzemiyordu. O zamanların gazetelerinde, günlük olayların, siyasi toplantı veya tartışmaların yanı sıra, kültür, sanat, edebiyatla ilgili haberlere de yer verilir, fıkra ve eleştiri yazarları tiyatrodaki hangi eser sahneye konulmuş, kimin eseri yayımlanmış, sanat âleminden kim ölmüş, kimin doğum yıl dönümü kutlanmış, bütün bunları işler, ayrıca gazetede haber konusu edilirdi.

Bugün sayıları iki elin parmağını geçmeyen, sözü edilebilir edebiyat, fikir ve sanat dergisine karşılık, o yıllarda pek çok dergi, gazete olduğunu söylersek kimse şaşmasın. Çıkışı merakla beklenen sayıları ele alınınca, sayfalarında yeni kalem erlerinin eserlerine rastlanır, okuyanları kendilerine bağlar, okuturlardı bu dergiler. Nice şair, hikâye, roman, deneme yazarı o dergi sayfalarında hayat bulmuş, adını duyurmuş, edebiyatımıza güzel, unutulmaz eserler kazandırmışlardır. Yine eskiden gazetelerde sanat, edebiyat, kültürümüzün çeşitli dallarında etkinliklere, bugün gördüklerimizle kıyaslanamayacak şekilde yer verilir, edebiyatın her türüne sayfalar açılırdı. “Edebiyat, sanat sayfası”na yer vermeyen gazete pek azdı.

Eski dergi ve gazetelerde yer alan Yahya Kemal’in, Ahmet Haşim’in yazıları unutulabilir mi? Daha niceleri var. Şair oldukları kadar, yazarlıklarıyla tanınan pek çok isim sayabiliriz. Biz, öğrenim çağımızda Rıza Tevfik Bölükbaşı, Sabri Esat Siyavuşgil, Peyami Safa, İbrahim Alaeddin Gövsa ve Nihad Sâmi Banarlı’yı gazete ve dergi sayfalarında tanıdık. Bazılarının hem şiirlerini, hem romanlarını okuduk.

Daha sonra, yenilerden Ârif Nihat Asya, Orhan Şaik Gökyay, Ahmet Muhip Dıranas, Oktay Akbal, Tarık Buğra, Melih Cevdet Anday vb. yazarları hatırlatalım. Gençliğe adım attığımız dönem ve daha sonraki yıllar, 1950’li ve 1960’lı yıllarda da yazılarını takip ettiğimiz “fıkra” yazarlarını unutmamız mümkün değil. Gazetesindeki sütununda yer alan yazısında, bir gün ‘günlük’ bir konuyu işlerse, ertesi günlerde mutlaka bir kültür etkinliğinden veya sanat, edebiyat konusundan, bir şair ve yazardan, yayımlanan bir kitaptan söz eder, değerlendirir, eleştirisini yaparlardı. Bu anlattıklarım, pek de öyle uzak olmayan, yakın sayılabilecek bir geçmişe ait.

Son zamanlarda uzun bir süre, gazete almadığımı, eskisi gibi düzenli bir şekilde gazete okumadığımı söyleyebilirim. Buna sebep ne dersenez, gazetelerin içeriği fazlasıyla değişti, artık geçmişte okuduğum gazeteleri bulamıyorum da ondan! Zevk duyarak okuduğum, o sevdiğim, her yazısını okumak için sabırsızlıkla beklediğim ‘fıkra’ yazarları yok artık...

‘Her gün bir konuyu ele almak onun üstüne yazı yazmak kolay mı?’ der gibi olduğunuzu düşünebiliyorum. Kolay değil elbet. Ama, bugün yayımlanan gazetelerin çoğunda günlük dedikodular konu ediliyor, sanata ve edebiyata yer verilmezken spora sayfalar ayrılıyor, çoğu okuyucunun ilgisini çekmeyecek olaylar ve sözüm ona hangi sanatçının ne yaptığı, ne dediği, ki-

minle oturup kalktığı ayrıntılı bir şekilde anlatılıyor. Spora ayrılan sayfalara pek kızamıyorum, ama bu kadar sayfa ayrılması da gereksiz herhâlde.

Tekrar başlayan okuma isteği

Yıllar yılları kovaladı... Ne var ki, gazete almama, okumama kararımı uzun zaman sürdüremedim. Kaç yıl önceydi, hatırlamıyorum *Tercüman* gazetesi yeniden yayımlanmaya başlayınca, bir süre onu almaya, okumaya başladım. Eski hâlini bildiğim gazeteden biraz farklıydı ama. Bunu gördüğüm hâlde üç beş ay okumayı sürdürdüm.

Tercüman gazetesinin eski sayılarını hatırlıyorum; ikinci sayfasında “Fikir Bahçesi” diye bir sütununda, çoğu kez dil, edebiyat konularına yer verilirdi. Bu başlık altında, benim yazdığım zamanlar da olmuştur. Yeniden yayın hayatına giren *Tercüman*’ın eskisiyle ilgisi yoktu. Bir süre sonra da öteki gazetelere benzeyince veya önceleri biraz adına yakışan havasını kaybedince, yine gazete almamaya ve okumaya ara verdim.

Bir süre geçmedi, yayın hayatı onun da sona erdi.

Yeni bir gazete, bir yazar

454

Birkaç yıllık aradan sonra tekrar, magazin haberlerine gerektiğinden fazla yer vermeyen ve açık saçık resimlerle pek öyle sayfalarını doldurmayan, günlük haberleri olabildiği kadar doğru dürüst aktaran, “köşe yazıları”, hepsi olmasa da bazıları az çok okunabilen bir gazete seçtim, onu alıp okumaya başladım. Öteki ‘büyük’ ve ‘renkli, çok satan’ ama eski kimliklerini terk eden gazetelerden, hiç olmazsa biraz farklı olduğunu gördüğüm için okuyordum bu gazeteyi.

Bir yıl kadar oldu, her gün aldığım bu gazetede (*Akşam*), daha önce tanıdığım bir felsefe hocası, Prof. Dr. Ahmet İnam haftalık yazılar yazmaya başladı. Bir, iki derken tiryakisi oldum. Bu yazıyı yazmama da İnam Hoca sebep oldu.

Aslında bilim adamıydı, felsefe profesörü; birdenbire bir gazete yazarı olarak çıktı karşımıza. Öyle çıktı ki, tam anlamıyla bir kelam ve kalem erbabı olarak... Haftada bir gün iki gün aldığım gazetede “*Gönül Penceresi*” başlığı altında yazıları yayımlanıyor. Daha önce de yazar mıydı, yazmışsa hangi gazetede yazıyordu, bunları bilmiyorum.

Kendisi, daha önce de tanıdığım, konuşmalarını dinlediğim bir kişi, hoca... Yazdıklarının hepsini olmasa da çoğunu okuyorum, hatta bazılarını

kesip sakladığım da oluyor... Bu gazeteyi alanlardan “Gönül Penceresi”ni kaç kişi okuyor, bilmiyorum. İsteğimi sorarsanız, hepsi okumalı derim.

Son yazısı, iki bölüm hâlinde, arka arkaya yayınlandı: “Geçmişten Dev-şirmek” ve “Geçmişten Geleceğe” başlıklarını taşıyor. Bu iki yazısında Hocanın yazdıkları düşündürdü beni. İnam Hoca, yazılarından ilkine yaptığı girişte, dikkatimi çeken bir cümle kurmuş, diyordu ki:

“Yiten geçmiş, geçmiş değildir. Şimdiye uzanmayan, bize ulaşmayan! Geçmiş şu ana ulaşıyorsa geçmiştir. Etkileyebiliyorsa, bizimle bir diyalogu varsa biz ona, o bize seslenebiliyorsa...”

Hocanın yazdıkları, bakın neler düşündürdü bana? Doğrudur, biz Türklerin, geçmiş zaman denildiğinde, biraz övgüyle karışık bir tarih anlayışımız, ‘benzeri görülmemiş bir ‘millete bağlılık’ duygusuna kapılmamız söz konusu. Diyeceksiniz ki, ‘her millet geçmişiyle övünür’. Övünür de, öteki milletler bizim gibi duygu yüklü, bizim kadar geçmişten pay çıkararak yapmazlar bunu. Yapmazlar herhâlde. Övünenler yok mudur, vardır elbet.

Ahmet İnam, o yazısında bize has bir yanlılığı da ortaya koyuyor. Edindiği felsefe disiplini, yaşanan durumun iyi değerlendirilmesine imkân vermiş olduğu için. Öyle düşündüm, onu okuyunca...

Düşündüm, düşündüm de, Türk milletinin, başka milletlerden farklı bir ‘insan’ anlayışı var, ondan olmalı dedim. Elbet o da biliyor bunu, eminim. Geride bıraktığımız, artık “Tarih”e emanet ettiğimiz geçmiş zamana bakarken, kendimize tanıdığımız bir ayrıcalık söz konusu ise, bunda hiçbir millete benzemeyen ve benzerini göremediğimiz bir ‘insan’a bakış’ rol oynuyor. Ne kadar ilerlemiş, gelişmiş olurlarsa olsunlar, başka milletlerde böylesine bir ‘insan, insanlık’ anlayışını göremiyoruz. Belki, düne takılıp kalmamız, geçmişimizle o kadar övünmemiz de bu yüzden... O yazıları okuyunca, ister istemez bunları da düşündüm.

Geleceğe taşınamayan geçmiş

Fakat, İnam’ın yazısı üzerinde biraz duralım. Bir cümlesi şöyle: “Geleceğe taşıyamadığım geçmiş benim değildir”. diyor. Her iki yazısı için de esas alınabilecek böyle bir yargıda bulunurken, kuru övünmelerle, üstünlük taslayarak, böbürlenmek için geçmişi kullanmak suretiyle değil, belli değerleriyle ve doğrularıyla bilerek, yanlıklarını görerek değerlendirerek, ölçerek, tartarak, iyi ve kötü yanlarıyla hesaplaşarak sahiplenilecek bir “geçmiş”ten söz ediyor. Geçmiş bilinmeden geleceğe umutla bakamayız çünkü.

Devam ediyor, diyor ki: *“Yok sayılan geçmiş: Önü kesilmiş, akışı durdurulmuş, şimdiyle arasına uçurumlar konmuş, surlar çekilmiş geçmiş... Oysa geçmiş durdurulamaz. Biz ona gitmesek de o bize gelir. Kimse, hiçbir kültür geçmişini yok sayamaz.”*

Bir seçme yaparak aldığımız bu cümlesine eklenecek başka cümleler de var. Geçmişin olumsuzluklarının da bize yol göstereceğine işaret ediyor, diyor ki: *‘Ölmüş, bitmiş, artık yaşanmayan geçmişe değil’* sadece, çünkü onların bir hükmü kalmamıştır; *“yaşayan ve bizi geleceğe taşıyacak geçmişe”* gitmeliyiz, ona ulaşmalıyız.

Hocaya göre, geçmiş bir “keşif” bekliyor. Biz ona gidebilirsek yaşayacak, erişemezsek ölecek, yok olacak; erişilmeyi bekleyen bir geçmiş olduğunu hatırlamak gerekir. *“Geleceğin ışığını, geleceğin karanlığına tutabiliriz”* diyor, bu da geçmişe gitmek, yani onu tanımak, kabul etmek, sahip çıkmak ona göre.

İki bölümlük bu yazı, baştan sona okunmalı ve üzerinde düşünülmesi. Çünkü bir insanın geçmiş ve gelecekle ilişkisi anlatılıyor, düşündürücü bir şekilde ele alınıp ortaya konuluyor. Okurken insandan millete uzanıyorsunuz ve bir bağ kuruyorsunuz. Söyledikleri, millet için de geçerli. İki bölümlük yazısının sonunda, Gazalî’den hareket edilerek ‘keşefe’ fiilinin anlamı içinde geçmişe tutulacak ışık dile getirilmiş ve *“icat edilecek geçmiş”* üzerinde durulmuş...

456

Yazıdan aldığımız şu cümlelerle bağlayalım sözümüzü:

“Geçmiş belgeleri üzerine, gelecek bakışıyla kazanılan güç, geçmiş mücütlerini ortaya çıkarabilir. Geçmiş mucitleri mazinin keşfedilmiş, gözden geçirilmiş, irdelenmiş, eleştirilmiş belgeler üstünde kurgulama yaparlar.

Geleceklenmiş geçmiştir bu: Yaşayan geçmiş değildir sadece, yaşatan geçmiştir de.

Bir bireyin ya da bir topluluğun, toplumun geçmişi olarak onun hayatıyla bütünleşmiştir; yaşayan bir parçası, ona can katan bir ögesi olmuştur.”

Son söz

Ahmet İnam’ın bu yazıları, ilgimi çekmenin ötesinde, yine söyleyeyim, beni düşündürdüğü için bu yazıyı kaleme alma gereğini duydum. Ne var ki sizlere onun düşüncelerinden ancak bir bölümü aktarabildim, bu yazının izin verdiği ölçüyü biraz da taşırarak...

Hocanın görüş ve düşünce dünyası engin. Konuyla ilgili ve üzerinde du-

rulması gereken daha pek çok hususun olduğu da şüphesiz. Bu yazının belli bir sınırı olduğu için, bunun dışına çıkamadım. Fakat bu sınırlı kalışın yarattığı eksiklikten doğabilecek bir yanlış anlama olmamalı. Bizim bu yazdıklarımızı okuyanları, ne yapıp yapıp hocanın söz konusu bu iki yazısını da bulup okumaları için de uyarırım. (*Akşam*, 25 ve 28 Şubat 2010 tarihli, başlıklarını bu yazı içinde verdiğimiz yazılar.)

Geleceğe bakmak, ilerisini görebilmekle, geçmişini iyi bilmekle, onu irdelemekle, araştırarak ve doğru tespitler yaparak tanımakla, ona ilgi duyarak sevgiyle eğilmek ve yaklaşabilmekle, kısacası geçmiş zamanı bir kez daha yaşamakla mümkün. Kuru kuruya övünmek neye yarar? 'Gelecekleşmemiş' geçmiş hayranlığından kurtulmamız gerek. Bu geçmişe sırt çevirmek değildir. Tersine, geçmiş bütün güzellikleri ve zenginlikleriyle bizim geçmişimiz. Onunla elbette övüneceğimiz, ama yeri geldiğinde... Unutmamak gerektiği için.

Geçmişte yaşanan sevinçler, acılar romanlara, tiyatro eserlerine, şiirlere, hikâyelere konu olmalı, destanlara yeni destanlar eklenmeli, övgülere değer olaylar, bize özgü değerler araştırılmalı ve dizi yazılara konu edilmeli, anlatılmalı, kaleme alınmalıdır. Hiç yapılmadı mı, yapıldı ama, bir o kadar daha ele alınacak konu var, bizim yazmamızı bekleyen... Geçmiş zaman içinde yenilgiler de, çirkinlikler de yaşanılmıştır. Yanlış uygulamalar da yapmış olabiliriz. Onların üzerinde de durulmalı, yorumlanmalı, kaleme alınmalı...

Bize düşüncelerimizi anlatma imkânı veren yazarın kalemine güç, ömrüne ömür ve bereket katsın hepimizi Yaradan. Söyleyecek son sözüm bu.